

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul VI, nr. 2, decembrie 2024
Volume VI, issue 2, december 2024
Volume VI, no. 2, décembre 2024**

Iași
Editura PIM, 2024

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD/LE COLLECTIF SCIENTIFIQUE

Prof. univ. dr. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Col (r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română
Comandor (ret) Gheorghe VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară
Cercetător științific II dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca
Cercetător științific principal III dr. Corneliu CIUCANU, Academia Română-Filiala Iași
Prof.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia
Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București
Asist. univ. dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD/ ÉQUIPE ÉDITORIALE

Editor șef: prof. dr. Emanuel BĂLAN
Editori: prof. drd. Elena PREDA, dr. Valentin IOAN, prof. Marius- Emanuel SANDU
Secretari de redacție: maior. drd. Marcel IOAN, prof. dr. Emanuel BĂLAN
Tehnoredactare: prof. dr. Emanuel BĂLAN
Corectura: prof. Oana STOICA, prof. Nicoleta LIPAN, prof. Mihaela PAVĂL
Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA
Traducere: limba engleză/ limba franceză: prof. drd. Valentin-Cezar TEODORESCU
Responsabil promovare: prof. drd. Traian ANTON

ISSN 2668-6317

ISSN-L 2668-6317 Revistă open access

© Copyright 2024
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.

www.revistadeistorielvc.ro

e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ROAD – Directory of Open Access Scholarly Resources, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN, ESJI, Google Academic și Digitales Archiv și Internet Archive.

Revistă în curs de indexare în DOAJ, DRJI, JSTOR, ERIH-PLUS, EBSCO și THOMSON ISI

BDI Index Copernicus International. Revistă **evaluată pozitiv** după criteriul citărilor, în **I.C. Journals Master List 2020**, cu un scor ICV (Valoarea Index Copernicus) de **37, 06 puncte**.

SJIF Journal Rank List evaluation process, which resulted in a score given **SJIF 2022 = 3.823** (Scientific Journal Impact Factor Value for 2022).

Revista se regăsește și în bibliotecile publice-Biblioteca Națională a României, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu”, Piatra Neamț, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca „Ion Creangă” Târgu Neamț, Siegen University

Library,
ZDB-
Katalog,

Fachinformationsdienst

Mathematik,
Zeitschriftenbibliothek SUB Hamburg

Elektronische

și digital pe <http://biblioteca-digitala.ro> și www.europeana.eu

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE

STUDIES AND ARTICLES

ÉTUDES ET ARTICLES

11

**ANSAMBLURI DE OBIECTE ETNOGRAFICE LA INSTALAȚIILE TEHNICE DE
LA CIUGHEȘ-PALANCA ȘI LA COMPLEXUL DE INSTALAȚII TEHNICE
HIDRAULICE DIN CARTIERUL BOIȘTEA-DĂRMĂNEȘTI**

**ETHNOGRAPHIC OBJECT COLLECTIONS AT THE TECHNICAL
INSTALLATIONS IN CIUGHEȘ-PALANCA AND THE TECHNICAL
HYDRAULIC INSTALLATIONS COMPLEX IN BOIȘTEA-DARMANESTI
DISTRICT**

**ASSEMBLAGES D'OBJETS ETHNOGRAPHIQUES DANS LES
INSTALLATIONS TECHNIQUES DE CIUGHEȘ-PALANCA ET LE COMPLEXE
D'INSTALLATIONS TECHNIQUES HYDRAULIQUES DU QUARTIER
BOIȘTEA-DĂRMĂNEȘTI**

dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR

13

**PERSPECTIVE ȘI INTERESE LEGATE DE DELIMITAREA UNEI GRANITE
COMUNE ROMÂNNO-CROATE PRIN REGIUNEA BANATULUI DE VEST ÎN
ANUL 1941**

**PERSPECTIVES AND INTERESTS RELATED TO THE DELIMITATION OF A
COMMON ROMANIAN-CROATIAN BORDER THROUGH THE REGION OF
WEST BANAT IN 1941**

**PERSPECTIVES ET INTÉRÊTS LIÉS À LA DÉLIMITATION D'UNE FRONTIÈRE
COMMUNE ROUMANO-CROATE À TRAVERS LA RÉGION DU BANAT
OUEST EN 1941**

Drd. Mihail-Gabriel CHIRICHEȘ

21

**CORIFEI AI LUPTEI DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ A BUCOVINEI LA
RĂSCRUCE DE VEACURI**

**LEADING FIGURES OF THE NATIONAL EMANCIPATION MOVEMENT IN
BUKOVINA AT THE TURN OF THE CENTURIES**

**LES LEADERS DE LA LUTTE POUR L'ÉMANCIPATION NATIONALE DE LA
BUCOVINE À LA CARREFOUR DES SIÈCLES**

Prof. dr. Daniel DIEACONU

37

AUSTRIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Atitudinea Austriei față de Unire

AUSTRIA AND THE UNION OF ROMANIAN PRINCIPALITIES

Austria's attitude towards the Union

L'AUTRICHE ET L'UNION DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES

L'attitude de l'Autriche à l'égard de l'Union

Prof. Mihai Pătrașcu

49

INSTAURAREA PUTERII „POPULARE” ÎN LUMEA RURALĂ A JUDEȚULUI SUCEAVA. CAZUL COMUNEI PĂTRĂUȚI

INSTALLATION OF "PEOPLE" POWER IN THE RURAL WORLD OF SUCEAVA COUNTY. THE CASE OF THE PĂTRĂUȚI COMMUNITY

INSTALLATION DU POUVOIR „POPULAIRE” DANS LE MONDERURAL DU COMPTÉ SUCEAVA. LE CAS DE LA COMMUNAUTE PATRAUTI

Dr. Aurel Gheorghe PREPELIUC

61

ARMATĂ ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ. O ANALIZĂ A UNOR ASPECTE SOCIALE DIN PERIOADA 1948–1957

ARMY AND SOCIETY IN THE ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC. AN ANALYSIS OF SOME SOCIAL ASPECTS FROM THE PERIOD 1948–1957

ARMÉE ET SOCIÉTÉ EN RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE. ANALYSE DE QUELQUES ASPECTS SOCIAUX DE LA PÉRIODE 1948–1957

Leonard-Mihail RĂDULESCU

69

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

ARCHIVER

87

LEGIUNEA DE JANDARMI CHILIA ÎN ANUL 1944

THE LEGION OF GENDARMES CHILIA IN 1944

LÉGION DES GENDARMES CHILIA EN 1944

prof. univ.dr. Gheorghe MINCULETE

mr. drd. Marcel IOAN

89

LEGIUNEA DE JANDARMI ODORHEI ÎN PERIOADA 1944-1945

THE ODORHEI GENDARMERIE LEGION DURING THE PERIOD 1944-1945

LA LÉGION DE GENDARMERIE D'ODORHEI PENDANT LA PÉRIODE 1944-1945

prof. univ.dr. Gheorghe MINCULETE

mr. drd. Marcel IOAN

99

ISTORIE LOCALĂ

LOCAL HISTORY

HISTOIRE LOCALE

109

TÂRGNEMȚENI ÎN BRIGĂZILE INTERNAȚIONALE DIN SPANIA (1936-1939)

RESIDENTS OF TARGU NEAMȚIN THE INTERNATIONAL BRIGADES FROM SPAIN (1936-1939)

RÉSIDENTS DE TARGU NEAMT DANS LES BRIGADES INTERNATIONALES D'ESPAGNE (1936-1939)

prof.dr. Emanuel BĂLAN

111

Recenzie de carte: Națiuni și naționalism

Book Review: Nations and Nationalism

Critique de livre: Nations et nationalisme

Prof. Gheorghică Narcis Andrei

127

ABREVIERI

ABREVIATIONS

ABRÉVIATIONS

135

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

139

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

140

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

141

PERSPECTIVE ȘI INTERESE LEGATE DE DELIMITAREA UNEI GRANIȚE COMUNE ROMÂNŌ-CROATE PRIN REGIUNEA BANATULUI DE VEST ÎN ANUL 1941

*

PERSPECTIVES AND INTERESTS RELATED TO THE DELIMITATION OF A COMMON ROMANIAN-CROATIAN BORDER THROUGH THE REGION OF WEST BANAT IN 1941

*

PERSPECTIVES ET INTÉRÊTS LIÉS À LA DÉLIMITATION D'UNE FRONTIÈRE COMMUNE ROUMANO-CROATE À TRAVERS LA RÉGION DU BANAT OUEST EN 1941

Drd. Mihail-Gabriel CHIRICHEȘ¹

Rezumat: *Dorințele exprimate de români și croați pentru o frontieră care să le unească interesele economice, politice și de transport au fost subiectul discuțiilor oficiale dintre reprezentanții celor două țări în cursul anului 1941, începând cu data de 11 aprilie. După destrămarea Iugoslaviei în același an, apariția statului Croația pe ruinele fostei Iugoslavii a stârnit speranțe atât în rândul românilor, cât și al croaților, că vor putea colabora în interes comun și împotriva tendințelor de expansiune ale Ungariei. Regiunea Banatului sârbesc a jucat un rol crucial având în vedere prezența mare a populației de etnie română, care păstra o identitate culturală distinctă. Istoria zbuciumată a Banatului de Vest, marcată de eforturile sârbilor după 1919, de a diminua influența românească prin intermediul statisticilor, administrației, sistemului educațional și bisericii, a fost un factor mobilizator pentru românii din Banat în anul 1941, când societatea culturală „Astra” a reușit să îl convingă pe Ion Antonescu să inițieze demersurile necesare pentru a restabili legăturile cu acest teritoriu locuit în proporție de aproximativ 1/3 de etnici români și să încerce reintegrarea lui la România, acțiuni care nu au condus către rezultatul propus inițial.*

Cuvinte cheie: *români, croați, frontieră comună, Banatul de Vest, unguri.*

*

Abstract: *The wishes expressed by Romanians and Croats for a border that would unite their economic, political and transport interests were the subject of official discussions between the representatives of the two countries during 1941, starting on April 11. After the breakup of Yugoslavia in the same year, the emergence of the state of Croatia on the ruins of the former Yugoslavia raised hopes among both*

¹ Școala doctorală de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Romanians and Croats that they would be able to collaborate in common interest and against Hungary's expansionist tendencies. The Serbian Banat region played a crucial role considering the majority presence of the Romanian ethnic population, which preserved a distinct cultural identity. The turbulent history of Western Banat, marked by the efforts of the Serbs after 1919, to diminish Romanian influence through statistics, administration, the educational system and the church, was a mobilizing factor for Romanians in Banat in 1941, when the cultural society "Astra" managed to convince Ion Antonescu to initiate the necessary steps to restore ties with this territory inhabited by approximately 1/3 ethnic Romanians and to try to reintegrate him to Romania, actions that did not lead to the originally proposed result.

Keywords: Romanians, Croats, common border, West Banat, Hungarians.

*

Résumé: Les souhaits exprimés par les Roumains et les Croates d'une frontière qui unirait leurs intérêts économiques, politiques et de transport ont fait l'objet de discussions officielles entre les représentants des deux pays au cours de l'année 1941, à partir du 11 avril. Après l'éclatement de la Yougoslavie la même année, l'émergence de l'État de Croatie sur les ruines de l'ex-Yougoslavie a fait naître l'espoir parmi les Roumains et les Croates de pouvoir collaborer dans l'intérêt commun et contre les tendances expansionnistes de la Hongrie. La région du Banat serbe a joué un rôle crucial compte tenu de la forte présence de la population ethnique roumaine, qui a préservé une identité culturelle distincte. L'histoire mouvementée du Banat occidental, marquée par les efforts des Serbes après 1919 pour diminuer l'influence roumaine à travers les statistiques, l'administration, le système éducatif et l'église, fut un facteur de mobilisation pour les Roumains du Banat en 1941, lorsque la société culturelle "Astra" réussit à convaincre Ion Antonescu d'entreprendre les démarches nécessaires pour rétablir les liens avec ce territoire habité par environ 1/3 des Roumains de souche et tenter de le réintégrer en Roumanie, actions qui n'ont pas abouti au résultat initialement proposé.

Mots clés : Roumains, Croates, frontière commune, Banat occidental, Hongrois.

*

1. Perspective pentru o graniță româno-croată în anul 1941

În anul 1941, zona Banatului sârbesc devenise un punct fierbinte pentru țările învecinate, captând atenția lor prin acțiunile politice din ce în ce mai intense. Dezintegrarea Iugoslaviei în aprilie 1941 a condus la fragmentarea regiunilor componente, conform dorințelor Axei și aliaților direct interesați din regiune. România nu fusese implicată în atacurile asupra Iugoslaviei și nu revendica teritorii ale fostului stat iugoslav, dar dominația în zona dunăreană era un factor important pe care niciun stat balcanic nu-l putea ignora. Înțelegerea situației politice din zonă, oferă cititorilor o perspectivă mai clară asupra unui set de evenimente, care sunt deschise pentru

cercetări viitoare. Am examinat aspecte referitoare la acest subiect și am evidențiat în mod succint cifrele, faptele, acțiunile, obstacolele și eforturile de protejare a etnicilor români din sudul Dunării, respectiv ale românilor din Banatul sârbesc în anul 1941, anul expansiunii militare, al formării de noi state, al recuperării teritoriilor și al schimbărilor în cadrul statelor din zona sud-est europeană, toate în corelație cu tratativele româno-croate pentru o graniță comună.

În intervalul 6-10 aprilie 1941, radicalii croați au acționat pentru a-și afirma independența față de Belgrad. Ustașii, emigranții naționaliști croați, conduși din exil de Ante Pavelić², care preluase conducerea „Partidului dreptului-Stracević” încă din 1917, în urma decesului conducătorului acestuia³, au revenit în Croația, părăsind centrele de antrenament din Italia, Germania și Ungaria. Colonelul croat, Slavko Kvartenik, în fruntea unui grup de ustași, a declarat independența Croației, proclamată la Zagreb la data de 10 aprilie 1941⁴. Aceeași dată coincidea cu apariția în capitala croată a unei părți din blindatele germane, care au reușit ocuparea Zagrebului. În jurul orei 18, Kvartenik și-a expus proclamația la Radio Zagreb declarându-se șeful noului stat, moment care pregătea venirea lui Ante Pavelić, liderul ustașilor, Poglavnik-ul (conducătorul), persoana destinată cu adevărat conducerii noului stat. Primele ordine ale noului guvern au fost adresate croaților pentru a se alătura armatei germane și de a nu se opune acesteia. Între timp, din armata iugoslavă dezerta un număr foarte mare de soldați croați⁵. În jurul Croației era prezentă o multitudine din forțele armate iugoslave, care au fost sfătuite să înceteze operațiunile ori să treacă în așteptare, întrucât se derulau tratative cu oficialii Reichului. În acest mod deplasarea forțelor germane către Zagreb a fost oarecum simplificată, iar planul lui Kvartenik a fost dus la îndeplinire fără obstacole, luând naștere *de jure* Croația, dar încă nerecunoscută de puterile Axei⁶, primele recunoașteri făcându-se în mai puțin de o săptămână.

Chiar înaintea izbucnirii războiului din Balcani din 6 aprilie, Antonescu primise oferta prin care i se propunea acea parte din Banat oferită Iugoslaviei prin tratatul din 1919, pentru care Ionel Brătianu inițiasse numeroase demersuri pentru alipirea la România. Referitor la partea ce includea românii din regiunea Timocului, informațiile

² *Rezistența europeană 1938-1945. Țările din Europa centrală și de sud-est în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1973, p. 276.

³ Ștefan Vâlcu, *Câteva considerații privind evoluția naționalismelor din Croația și Serbia în secolele XIX-XX*, în Institutul de Studii Sud-Est Europene, *Sud-Estul și contextual European. Mentalitate Politică*, Buletin IV, Academia Română, 1995, p. 133.

⁴ *Rezistența europeană 1938-1945. Țările din Europa centrală și de sud-est în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1973, p. 276.

⁵ Adrian Scriciu, *Războiul din aprilie. Lovitura Wehrmacht-ului în Iugoslavia, 6-17 aprilie 1941*, Bragadiru, Editura Midecărți, 2018, p. 77.

⁶ Jozo Tomasevich, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, California, Stanford University Press, 2001, p. 55.

nu sunt suficient de sigure pentru a ne oferi o perspectivă asupra tratativelor privind această regiune înaintea debutului războiului și a atitudinii lui Antonescu ⁷.

Aspecte deosebite referitor la zona balcanică debutau la data de 21 aprilie 1941, când contele Ciano și von Ribbentrop negociau delimitarea frontierelor destinate Croației. O porțiune din teritoriul solicitat de croați era atribuită Italiei. Ungaria era desemnată să guverneze teritoriile deja ocupate. Informațiile oficiale privind situația din Banatul de Vest erau neclare⁸. Pentru România, regiunea Banatului fost iugoslav avea o importanță semnificativă. Conturarea graniței comune româno-croate coincidea cu limitele româno-italiene, reprezentate de Croația. Această frontieră s-ar fi suprapus pe traseul Dunării între gurile de vărsare ale Tisei și râului Sava, în apropiere de Zemun, în preajma Belgradului. O altă dimensiune importantă era formată de caracterul economic al regiunii. Toate aceste aspecte relevante ale regiunii Banatului sârbesc contribuiau la o justificare suplimentară a revendicării din partea României asupra Banatului fost iugoslav⁹. Suprafața totală a Croației însuma 42.540 km², iar numărul total al croaților atingea cifra de 2.700.000¹⁰. La această suprafață se adăuga și teritoriul Bosniei și Herțegovinei, Slavonia, teritoriul total croat atingând în aprilie 1941, 98 572 km² cu o populație totală de 6.300.000 locuitori¹¹.

Pe 23 aprilie 1941, printr-un document trimis către oficialul german din București, Manfred von Killinger, Antonescu sublinia importanța legăturilor istorice românești ale Banatului de Vest. În propunerea sa, sugera o reevaluare a granițelor din Sud-Estul Europei și respingerea privilegiilor acordate Bulgariei, în timp ce interesul național al României trebuia apărat cu fermitate. Se insista asupra necesității creării unei Macedonii independente, a unui teritoriu românesc în zona Timocului și Vardarului, precum și a înființării unui condominiu implicând Germania, România și Italia, la care Bulgaria era invitată să se alăture¹². Statul român primise oferta de a-și însuși Banatul sârbesc în schimbul participării la invadarea Iugoslaviei din 6 aprilie 1941, dar generalul Antonescu a declinat oferta, exprimându-și însă, clar, punctul de vedere asupra unor acțiuni militare împotriva Ungariei dacă aceasta încorporează Banatul iugoslav¹³. România era la fel de interesată de situația politică din regiunea Balcanilor, ca și statele din zonă, concentrându-și atenția asupra noilor granițe ale fostei Iugoslavii

⁷ Gheorghe Zbucnea, *România din Timoc în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (contribuții și considerații)* în Revista Arhivelor, anul LXXX, vol. LXV, Nr. 1-2/2003, p. 167.

⁸ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 291, Referitor la 71/1939E9.XV.4/Proclamarea de către Germania și Italia a independenței Croației, f. 29.

⁹ *Ibidem*, f. 91.

¹⁰ „Universul”, Nr. 122, 9 mai 1941, p 1.

¹¹ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, prefată Florin Constantiniu, Editura Corint, București, 2001, p. 71-73

¹² Cătălin Calafeteanu, *România și „micile puteri” vecine (1940-1944)*, Editura Enciclopedică, București, 2011, pp.115-123.

¹³ Gheorghe Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999, p.71.

și Greciei, precum și asupra comunității românești din Balcani. Interesul era orientat către echilibrul teritorial modificat din regiune, cu extinderile Ungariei și Bulgariei, ceea ce afecta securitatea României în zonă. În acest context, autoritățile române considerau necesar a fi discutate noile granițe și posibile compensații pentru statul român, acoperite prin fostele teritorii iugoslave din Balcani. În cursul lunii mai a anului 1941, hotărârile definitive legate de granițele oficiale din regiunea balcanică nu erau anunțate public de către Axă datorită negocierilor pentru convingerea unor state care au primit teritorii, pentru a fi deschise la unele retușuri teritoriale în schimbul unor beneficii în alte regiuni. Croația, în urma tratatelor cu Italia, nu avea acces la Marea Adriatică¹⁴.

Pe fondul acestor realități între ministrul croat în Germania, Branko Benzon și ministrul român din capitala Reichului, Raoul Bossy au fost demarate o serie de discuții în iunie 1941, care vizau o strategie comună împotriva intereselor crescânde ale maghiarilor de acaparare teritorială în Balcani. Un punct comun al discuțiilor bilaterale viza spațiul româno-croat pentru o graniță comună, lucru realizabil prin atribuirea întregului Banat sârbesc României, și, astfel, să fie înlăturat pericolul obținerii acestui teritoriu de către Ungaria, care ar fi realizat o „barieră” în calea intereselor româno-croate¹⁵. Acest punct de vedere urma a fi sprijinit și de partea croată în cadrul relațiilor cu Axa. Mai mult, colaborarea bilaterală putea fi de un real folos revendicărilor naționale ale României și Croației susținute printr-o solidaritate progresivă¹⁶. La Berlin, în iunie 1941, ministrul plenipotențiar român, Raoul Bossy, avea discuții cu omologul său croat privind solicitările române referitoare la Banatul sârbesc, o regiune care fusese „promisă” Ungariei. În vederea menținerii unui echilibru în zonă, se căuta o soluție intermediară prin crearea unui stat „tampon” independent sau autonom format din Banatul de Vest și regiunea Bačka, (în croată Bačka, în maghiară Bácska) la cererea unor grupuri de germani șvabi. De asemenea, ministrul croat transmitea și pretențiile Ungariei referitoare la teritoriile croate, precum și construcția unei căi ferate, care să tranziteze teritoriul Croației spre Marea Adriatică, pentru a satisface nevoile economice și comerciale maghiare¹⁷.

În urma dezintegrării Iugoslaviei, Ungaria a obținut teritorii noi în detrimentul Croației. Pentru a menține „ordinea”, autoritățile maghiare au ocupat regiunea Medjimurie, regiune revendicată de Statul Independent Croat, unde administrația civilă era formată din croați, subordonată guvernului de la Zagreb până pe 9 iulie 1941, când comandantul militar al regiunii a anunțat că teritoriul făcea parte integrantă din Ungaria. Situația din regiunea Medjimurie a fost o preocupare majoră pentru

¹⁴ AMAE fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 291, Referitor la 71/1939E9.XV.4/Proclamarea de către Germania și Italia a independenței Croației, f. 52.

¹⁵ AMAE, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 254.

¹⁶ *Ibidem*, f. 255.

¹⁷ AMAE, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 288, Referitor la 71/1939E9.XV.3 (Chestiuni privitoare la România) f. 46.

guvernul croat; majoritatea populației era de origine croată, iar singura minoritate vorbitoare de limba maghiară era reprezentată de comunitatea evreiască¹⁸.

La Zagreb, ministrul plenipotențiar român, Dimitrie Buzdugan, a fost informat de Mladen Larković, ministrul de externe croat, în iulie 1941, despre propunerile anterioare ale Ungariei înainte ca statul croat să adere la Pactul Tripartit, ce vizau o alianță împotriva intereselor României, guvernul de la Zagreb declinând aceste propuneri. Discuțiile dintre Croația și Ungaria vizau acordurile referitoare la cedarea Medjimuriei, teritoriul croat preluat de către Ungaria, solicitare maghiară la care guvernul de la Zagreb ar fi trebuit să susțină drepturile maghiare în Banatul sârbesc contrare României¹⁹.

Propaganda ungară nu a rămas pasivă la consolidare relațiilor româno-croate privind drepturile naționale teritoriile pierdute între 1940-1941. În ciuda tensiunilor regionale, schimburile de informații între Ungaria și Croația se desfășurau, uneori, chiar prin intermediul capitalei românești. Ministrul croat afirma că omologul său maghiar la București, în octombrie 1941, i-a vorbit despre o retrocedare a Banatului de Vest Ungariei, astfel, o colaborare cu România era considerată din ce în ce mai anevoioasă de vreme ce ar fi fost de tranzitat teritoriul maghiar; în consecință, se putea contura un interes pentru o apropiere a croaților față de Ungaria de care puteau fi legați cu adevărat prin granița comună²⁰.

2. Demersuri pentru recunoașterea drepturilor etnicilor români din Banatul de Vest

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, românii de la sud de Dunăre au traversat o perioadă dificilă din punct de vedere politic, social, cultural și demografic. În această interval de timp s-au făcut eforturi pentru păstrarea tradițiilor și protejarea drepturilor acestora, în ciuda dinamicelor schimbări sociale. Situația demografică, culturală și educațională a românilor din această regiune a fost complexă, reflectând încercările de adaptare la noile realități, fără a se rezolva complet aceste provocări. Recensămintele efectuate în Balcani în anii 1940, cele mai vechi cât și cele mai recente, nu au reușit să reflecte în mod just numărul real al românilor sud dunăreni. În plus, existau suspiciuni asupra cifrelor publicate, manipulate pentru a diminua prezența românilor în mod deliberat.²¹

În cazul Iugoslaviei, în anul 1921, situația românilor era prezentată, conform istoricului Gheorghe Zbucea, după cum urmează: erau înregistrați 229.398 români

¹⁸ AMAE, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 63.

¹⁹ AMAE, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 7, Relațiile cu România, f. 472.

²⁰ AMAE, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 291.

²¹ Gheorghe Zbucea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p.195.

din care 74.090 în Banatul sârbesc; 141.279 în Craina; 10.550 în Macedonia. România, în aceeași perioadă, vehicula cifrele cuprinse între 600.000 și 800.000 pentru românii care trăiau în Iugoslavia. M. Blanche relatează, în anul 1938, că în Iugoslavia trăiau aproximativ 300.000 de români, răspândiți în Banatul sârbesc, în Macedonia Sârbească, valea Timocului și cursul Moravei, în Skopje, Crusova, precum și în Moloviste, Gopesi, Ohrida²². Cu toate acestea în perioada interbelică, România a tratat cu Iugoslavia susținând numeroase demersuri împotriva tendințelor revizioniste manifestate de Bulgaria și Ungaria și mai puțin realitatea populației românești care trăia în Iugoslavia²³.

În anul 1945 ministerul de externe român pune în discuție numărul românilor de la sudul Dunării, vehiculând cifra de 20.000 macedoromâni în Macedonia, la care se adăugau 1.000 de meglenoromâni și 2.500 de români răsfirați în Muntenegru, Bosnia, Dalmația și Croația. În Bulgaria se aprecia că numărul românilor era aproximativ 50.000 de persoane în care erau cuprinși și aromânii²⁴. În anul 1942, numeroși specialiști, la inițiativa lui Ion Antonescu au realizat lucrarea „Spațiul Istoric și etnic Românesc” în care se specifica greutatea realizării unei statistici exacte asupra numărului de români din spațiul balcanic; acest număr era apreciat la aproximativ 500.000 etnici. În Iugoslavia numărul lor depășea 90.000, iar sârbii recunoșteau doar 30.000. Lucrări mai recente arătau totalul românilor din fostul spațiu iugoslav cifrat la 350.000 de persoane²⁵.

La 11 aprilie 1941, un Memoriu al Societății Culturale „Timoc” către Ministerul de Externe Român, indica Iugoslavia drept țară care cuprindea cea mai mare masă de români „compactă”, de la sud de Dunăre; numărul lor era mare, dar sârbii recunoșteau în anul 1921: 231.068 suflete, pentru ca în anul 1930 să nu mai fie publicate date cu privire la evoluția demografică a etnicilor români²⁶. Românii din Banatul iugoslav, erau, conform datelor iugoslave, în anul 1921 în număr de 69.530, rezultând, conform sporului natural, în anul 1941, un număr de 90.389 de români. Etnicii români din această regiune apreciau numărul lor, în anul 1941, la 130.000 persoane²⁷.

La 11 și 14 aprilie românii din Timoc invocau dreptul României de a prelua populația și teritoriul românesc locuit de etnicii români din Iugoslavia, făcând referire la autodeterminare și aducând promisiunea de a se dăruia patriei prin „muncă și

²² *Op. cit.*, p. 197.

²³ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, București, Editura Corint, 2001, pp. 55-57.

²⁴ Gheorghe Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p.197-200.

²⁵ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, București, Editura Corint, 2001, p. 199.

²⁶ AMAE, Fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, Volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 4.

²⁷ *Ibidem*, f. 6.

virtute”, referire la regiunea Timocului și Banatului de Vest²⁸. Ideea era continuată la 22 aprilie 1941 de un „grup de intelectuali români din Banatul iugoslav, care cereau alipirea acelorași teritorii la România”. Se dorea „intervenția urgentă a armatei române în Banatul iugoslav”, deoarece viața locuitorilor români era pusă în primejdie de „atacurile bandelor de unguri și cetnici (naționaliști sârbi), autoritatea sârbească lipsind din această regiune. La același Memoriu, a fost anexat și tabelul semnat de 80 de români din fostul Banat sârbesc, care au făcut demersuri către diferite autorități române pentru alipirea Banatului de Vest României²⁹. Eforturile românilor sud dunăreni continuau la 29 aprilie 1941 când un nou Memoriu al reprezentanților autorizați din Timoc și Banat era adresat generalului Ion Antonescu făcând referire la drepturile istorice și unirea celor 500.000 români cu România. Se aminteau distrugerile bisericilor românești în favoarea celor sârbești. Actul aduna toți românii din sudul Dunării și alipirea acestora imperativului românesc: statul român³⁰. Cu toate acestea, în cursul lunii mai 1941 la Berlin, aspectele legate de poziția României pentru alipirea teritoriilor locuite de etnicii români din fosta Iugoslavia evidențiau o împotrivire a Reichului, iar italienilor care manifestau un atașament pentru aceste cerințe, li se atrăgea atenția de către germani să nu dea curs cerințelor românești³¹. Așadar, demersurile pentru reintegrarea românilor din Balcani la patria mamă era o activitate la care nu renunțau împotriva situației vitrege impuse populației etnice române, în ciuda demersurilor susținute ale României pentru ameliorarea situației.

O nouă încercare de conștientizare a situației românilor sud-dunăreni era făcută la 22 mai 1941, când a fost înregistrată la Președinția Consiliului de Miniștri, adresa prin care delegații români din Banatul fost iugoslav realizau o serie de demersuri pentru a se uni cu patria română. Aceasta începea prin reiterarea audienței de la Predeal a reprezentanților românilor sud dunăreni, anterioară datei adresei, în care Ion Antonescu comunica acestora: „Unirea întregului Banat este un fapt împlinit”. Delegația preciza ca unirea să fie făcută printr-o „conviețuire” în armonie cu celelalte etnii. Teritoriul Banatului iugoslav avea mari deficiențe privind legislația, administrația, viața economică și financiară, problema „coloniștilor sârbi”. Se cerea ca prin unire, regiunea să fie administrată de un Comisariat al guvernului, acestei instituții punându-i-se în subordine primăriile³². Se doreau discuții în acest sens pentru 1 iunie 1941, cu o „mare adunare”, anunțată deja pentru data menționată, la care participa și ministrul Reichului din București, Manfred von Killinger. Era pregătită și

²⁸ Gheorghe Zbucnea, *Românii din Timoc în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (contribuții și considerații)* în Revista Arhivelor, anul LXXX, vol. LXV, Nr. 1-2/2003, p. 168.

²⁹ AMAE, Fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, Volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 81.

³⁰ Arhivele Naționale ale României, *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu, dr. Gh. Zbucnea, București, 1997, pp. 311-313.

³¹ *Ibidem*, p. 170.

³² AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 81.

invitația ce se adresa „șefului mișcării fasciste sârbe din Banatul fostei Iugoslavii, Misha Olcean, care putea participa la consimțirea unirii cu România”, „înlăturând, astfel, pericolul maghiar”. Rezervele agricole de care dispunea Banatul sârbesc în primul trimestru al anului 1941, erau apreciate de reprezentanții Banatului de Vest a fi la 100 vagoane de grâu, aproximativ 250 vagoane cu porumb, 20.000 de porci, 5.000 viței și vaci, 10.000 de oi, toate acestea doar pentru a fi donate României, nealterând prin aceasta administrarea și viața alimentară din Banatul fost iugoslav. Întârzierea alipirii Banatului conducea semnificativ la scăderea cantității de produse agricole, deoarece societatea de gen „Prisad”, societate de stat cu privilegii în desfacerea produselor agricole, le distribuia în locații diferite. La toate aceste demersuri și analize din partea etnicilor români sud dunăreni, se aștepta un răspuns oficial din partea generalului Ion Antonescu³³.

Situația din Banatul fost iugoslav, întocmită de dr. Aurel Cosma realizată la Timișoara la 23 mai 1941, făcea cunoscut că „fruntașii sârbi” și-au manifestat dorința lor de alipire a Banatului de Vest la România, având încredere în puterea statului român că li se vor respecta toate drepturile etnice; legătura cu poporul român era declarată ca având „aceleași dogme de credință”. Momentul era și pentru ei nefavorabil, aflându-se într-o „mare dezordine”, văzând doar în unirea cu România o soluție viabilă, așteptând intrarea armatei României și „introducerea organizației noastre de stat”³⁴.

Aceeași adresă comunica despre „activitatea subversivă din partea ungurilor”, demarată anterior, cu aproximativ două săptămâni înaintea transmiterii. Aceste activități aparțineau propagandei maghiare, care făcea cunoscut faptul că Banatul sârbesc putea fi ocupat curând de armata maghiară; în regiuni cu populație maghiară s-au „improvizat arcuri de triumf, construite din crengi, purtând inscripția de bună primire a trupelor maghiare”. Acest fapt se datora „lipsei armatei germane de pe cea mai mare parte a teritoriului”, care a cauzat o caracteristică de „țară a nimănui”, cu accente de stradă, facilitând dezvoltarea propagandei maghiare pe un teren prielnic. Situația regiunii în care lipsea armata germană, iar cea română întârzia să pătrundă, a făcut ca societatea să alunece ușor spre interesele „propagandei maghiare”, care dezvolta zvonurile privind anexarea la Ungaria a întregului teritoriu de la stânga Dunării. Existau și așa-zisele „liste negre”, care ar fi fost alcătuite de unguri, pentru a se răzbuna pe cetățenii români, germani³⁵. De pe aceste liste nu lipseau numele unor cetățeni sârbi, considerați de unguri ca fiind dușmani. La toate aceste manifestări s-a format un front comun din partea tuturor etnicilor români pentru combaterea propagandei maghiare³⁶.

Administrația Banatului iugoslav, conform aceleiași adrese, arăta că trupele germane de ocupație au împuternicit grupul etnic german al regiunii pentru a o

³³ *Ibidem*, f. 88.

³⁴ *Ibidem*, f. 95.

³⁵ *Ibidem*, f. 96.

³⁶ *Ibidem*, f. 97.

conduce. Politic, provincia depindea în acel moment de Gauleiterul dr. Josef Janko din Becicherecul Mare; sub aceeași autoritate intra și administrația locală. Instituțiile publice din Banatul sârbesc țineau legătura cu „guvernul de comisari de la Belgrad al Comandamentului militar german”. Vechii funcționari și-au păstrat posturile, fiind în unele cazuri dublați de „elementele germane locale”. Instanțele judecătorești aplicau vechile legi ale statului iugoslav³⁷.

Ungaria emitea pretenții continue legate de teritoriile statelor din jur.³⁸ Interesul bilateral al României și Croației creștea prin dese întâlniri între reprezentanții celor două state, situația din Banat fiind cunoscută ambelor state. Astfel, la Zagreb, într-o întrevedere Buzdugan-Lorcović, din iunie 1941, cel din urmă sublinia, constant interesul Croației pentru frontiera comună prin Banatul sârbesc. România, prin vocea Ministrului român în Croația, considera Banatul o entitate politică ce putea fi revendicată de maghiari. Ministrul de externe al noului stat croat afirma despre Germania că privea cu „simpatie” ideea cedării Banatului României”, iar pretențiile Ungariei referitoare la granița comună cu Croația nu aveau fundament. Discuțiile erau dezvoltate în ideea care sublinia ca preocupările ambelor state să fie publicate în presa celor două țări pentru interesele lor comune în diferite domenii³⁹. La intrarea României în războiul contra U.R.S.S., presa croată a exprimat liber „drepturile” românilor. Mai mult, s-a dorit chiar o expresie antimaghiară prin aceste articole cu riscul de a „indispune” statul vecin din Nordul Croației⁴⁰. Într-o altă întrevedere dintre Buzdugan și Lorcović, din 9 iulie 1941, Ministrul Afacerilor Externe Croat punea în discuție sinceritatea unei colaborări bilaterale, publicarea în presă a istoriei celor două țări pentru o bună cunoaștere reciprocă.⁴¹ Problema Banatului nu era ocolită în relațiile diplomatice, iar Lorcović presupunea ipoteza că la finalul războiului din est, teritoriul Banatului va reveni României, afirmație care a constituit doar o „impresie personală” și nu un punct de vedere oficial. Frontiera comună putea fi o formă de presiune asupra Ungariei din partea celor două state. Această graniță constituia o prelungire a problemei Medjimuria, teritoriu pe care Ungaria l-a anexat din noul stat independent croat. Chestiunile acestea se doreau discutate și cu Poglavnik-ul, care le-ar fi putut susține la Roma și Berlin⁴².

La data de 8 octombrie 1941 a fost constituit „Comitetul Bănățeano-Timocean” în frunte cu dr. Alexandru S. Butoarcă „reprezentant autorizat și Președintele recunoscut de guvernul român al Consiliului Românilor din Banatul fost iugoslav, care

³⁷ *Ibidem*, f. 100.

³⁸ AMAE, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 7, Relațiile cu România, f. 466.

³⁹ AMAE, fond 71, *România*, volumul 512, Anul 1941-1944, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 258.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 259.

⁴¹ AMAE, fond 71, *Croația*, volumul 7, Anul 1941-1944, Relațiile cu România, f. 470.

⁴² *Ibidem*, f. 469.

s-au întrunit la București în acest sens. Durata comitetului era nelimitată, iar membrii făceau parte din Banatul de Vest și din Timoc⁴³.

Până la constituirea comitetului amintit, activitățile privind românii sud dunăreni aveau o efervescentă crescândă. O comunicare de la începutul lunii august 1941 a fost înaintată către „comandantul suprem” al României, în numele asociației „Astra” care era creată pentru dezvoltarea culturii poporului român, organizată în șase departamente, șase subcentre și „40 de cercuri culturale pe sate”. Asociația fusese recunoscută de către Ministerul Cultelor din Belgrad încă de la 4 septembrie 1936. Vorbind despre luptele pentru drepturile culturale ale românilor din Banatul iugoslav, la acea vreme, se afirma că acestea au fost oarecum respectate „manifestând o viață națională conștientă”, românii din Timoc fiind lipsiți de aceste drepturi începând cu anul 1860. În acel moment se dorea și se cerea extinderea dreptului Asociației culturale „Astra” și asupra românilor din Timoc pentru o activitate culturală prin care să-și redobândească „viața religioasă morală și național-cultural românească”. Comunicarea era semnată de președintele asociației, pr. Adam Fiștea și secretarul general, Traian Mucuceanu. Situația stării de fapt din Banatul sârbesc la 13 august 1941 era succint următoarea: la începutul lunii iulie a fost creat un regim cu statut special pentru Banatul iugoslav, teritoriu care aparținea administrativ Banovinei cu sediul la Novisad⁴⁴.

Noul regim a fost creat printr-un Decret-Lege la finalul lunii iulie 1941, de către Guvernul de comisari de la Belgrad, atașând această regiune la Banovina dunăreană, asigurând o libertate largă prin înființarea unei Vice-Banovine bănățene, în frunte cu un vice-ban, în persoana tânărului naționalist german dr. Sepp Lapp, cu sediul la Becicherecul Mare, cu puteri publice și executive. Politic, acesta se supunea grupului etnic german condus de dr. Sepp Janko⁴⁵. Numele candidaților pentru pozițiile din administrația publică a Banatului sârbesc erau recomandate de Vice-Ban, cu câteva excepții, putând fi numite persoane de origine germană în anumite circumstanțe⁴⁶. Prin acest act oficial, Decret-Lege, se excludea orice altă minoritate, exceptând comunitatea germană și sârbă, ceea ce susținea consolidarea prezenței germane în zonă, în detrimentul populației românești⁴⁷.

Încercările maghiare de anexare ale Banatului constituiau o permanență crescândă, monitorizată atent de către oficialii români și cei croați. Astfel, la 5 august și 6 august 1941, dr. Sepp Janko a dus unele tratative la Belgrad cu reprezentanții ungarilor, pentru anexarea întregului Banat sârbesc la Ungaria. Grupul etnic german s-a opus acestui demers, dar au fost lăsate deschise căile pentru discuțiile privind „o

⁴³ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 209.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 218

⁴⁵ *Ibidem*, f. 219.

⁴⁶ AMAE, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 288, Referitor la 71/1939E9.XV.3 (Chestiuni privitoare la România) f. 76.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 77.

eventuală ocupație militară maghiară”. Toate aceste acțiuni maghiare puneau în mare primejdie interesele românești⁴⁸. În același sens, la 16 septembrie 1941, însărcinatul cu afaceri croat din Budapesta, comunica prin ministrul de externe al Croației că ar exista un „aranjament” prin care întreg Banatul ar fi cedat Ungariei, iar, în compensație, Timocul ar fi cedat României⁴⁹.

Noile informații privind situația românilor din Banatul fost iugoslav, erau redade, din nou, de către dr. Aurel Cosma, la 7 decembrie 1941: „, a treia parte” din Banatul fost iugoslav era formată din populație de etnie română, iar celelalte grupuri importante erau cele de germani și sârbi. Ungurii alcătuiau un număr restrâns și nu erau organizați compact, din punct de vedere geografic⁵⁰. Dacă grupul etnic român nu s-a organizat în termeni concreți până la finele anului 1941, a fost datorită credinței prin care aceștia așteptau alipirea la România. Etnicii români cu sediul la Vârșeț au fost organizați într-o grupare, care reprezenta un instrument solid de apărare al drepturilor în decursul istoriei⁵¹. În vederea rezolvării acestei probleme era necesară organizarea întregului grup etnic român, fiind nevoie de o acțiune a guvernului român pe lângă Reich, care să „decreteze” înființarea și funcționarea unui singur grup etnic român pentru întreg teritoriul fostei Iugoslavii, cu sediul la Vârșeț. Acesta ar fi avut o structură pentru provincii precum Banatul, Timocul, Macedonia etc., cu un guleiter în frunte, supus unui șef unic al grupului Volksgruppenfuhrer⁵².

Deși asociația „Astra” avea o vechime și tradiție în păstrarea istoriei românilor din fosta Iugoslavie, aceasta a fost obligată să-și suspende activitatea după 10 aprilie 1941, conform dispozițiilor germane care nu permiteau activitatea unei asociații decât cu autorizație specială din partea lor. Cu toate că au fost făcute numeroase demersuri în acest sens, autorizația nu a fost eliberată până în decembrie 1941. Din acest motiv, „Astrei” nu i se permitea demararea de activități politice, iar cele culturale nu puteau fi continuate. Se cerea o intensă activitate pentru a fi făcute acțiunile necesare obținerii autorizației, acordul depinzând de vice-banul dr. Sepp Lapp de la Becicherecul Mare⁵³. O problemă curentă o constituia lipsa administrației românești din comunele etnic românești, ea fiind încredințată șvabilor bănățeni⁵⁴, înlocuindu-i pe etnicii români; a fost introdusă limba germană păstrând-o și pe cea sârbă⁵⁵. Un decret intitulat „Decret despre participarea grupului etnic maghiar în administrația Banatului”, care a fost publicat în Monitorul Oficial Sârb la 28 octombrie 1941 conținea patru categorii de drepturi ce se refereau la limbă, participare în administrație, justiție, precum și

⁴⁸ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 225.

⁴⁹ AMAE, fond 71, *Croația*, anul 1941-1944, volumul 3, Telegrama, f. 25.

⁵⁰ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 388.

⁵¹ *Ibidem*, f. 389.,

⁵² *Ibidem*, f. 390.,

⁵³ *Ibidem*, f. 394; AMAE, fond 71, *Croația*, volumul 3, Anul 1941-1944, Telegrama, f. 25.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 396.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 397.

participare în școli. Astfel, limba maghiară devenea a treia limbă oficială în Banat, erau instituți funcționari publici în localitățile cu populație majoritar maghiară, pretori maghiari în unele plase, inclusiv un primar maghiar⁵⁶.

La finele anului 1941 însuși Patriarhul României Nicodim, transmitea „în numele sfântului Sinod” un Memoriu referitor la situația românilor din Peninsula Balcanică. Se reamintea istoricul ce debuta în anul 1921 cu privire la drepturile de reciprocitate ale românilor din Banatul românesc și cel iugoslav cu privire la situația școlilor și a bisericilor. Același principiu era invocat și pentru situația actuală, adică al reciprocității existenței preoților și profesorilor pentru minoritatea din sudul Dunării, inclusiv Banatul sârbesc⁵⁷.

La 19 decembrie 1941, la Belgrad, în fața ministrului plenipotențiar german, Benzler, a fost chemat să dea explicații ministrul plenipotențiar român la Belgrad, Nicolae Solacolu, pentru a lămuri situația adreselor formulate de către preotul Fiștea, președintele asociației „Astra” în numele grupului etnic român din Banatul de Vest, privind aspecte școlare și participarea preotului în administrarea acelei provincii. Din convorbirea cu diplomatul german, ministrul Solacolu identifica chestiuni discutate între Fiștea și oficialul german pentru recunoașterea grupului etnic român, precum și participarea la administrarea Banatului fost iugoslav⁵⁸. Asupra acestora, ministrul german cerea autorizația sub formă de mandat pe care ar fi trebuit să o dețină ministrul Solacolu. Deși nu avea mandat, Nicolae Solacolu a încercat să explice punctul oficial al guvernului român, de care avea cunoștință prin instrucțiunile primite. În ciuda absenței unui mandat, ministrul german a fost de acord să clarifice aspectele stringente referitoare la problema Banatului sârbesc⁵⁹. O situație a unui grup etnic se trata organizat, printr-un reprezentant al grupului autorizat. Ministrul român, Solacolu, adăuga că „Astra” era calificată „singura a vorbi”, prin președintele ei în numele grupului etnic român din Serbia, punct de vedere aprobat și de guvernul român. Obiecțiile ministrului german s-au referit la faptul că „Astra” era o societate culturală și nu percepea cum era înputernicită a face revendicări cu caracter politic, lucru posibil doar dacă statutele sale ar fi fost modificate în sensul reprezentării grupului român. Pentru a rezolva situația, Solacolu a menționat obstacolele de natură formală ce se puteau elimina. De asemenea, ministrul german a confirmat că, în acel moment, societatea „Astra” a fost recunoscută ca organ abilitat să reprezinte comunitatea etnică română, stabilind clar cine are dreptul să facă cereri în numele acestei comunități⁶⁰.

Ministrul Benzler evidențiază că domnul Butoarcă făcea afirmații accentuând că era autorizat de guvernul român a face cereri în numele grupului român din Banat,

⁵⁶ AMAE, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, volumul 289, Anul 1941-1942, f. 2-3.

⁵⁷ Arhivele Naționale ale României, *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu, dr. Gh. Zbucă, București, 1997, pp. 330-331.

⁵⁸ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 449.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 450.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 451.

ceea ce pentru ministrul Benzler era inacceptabil, iar continuarea acestor abordări ar fi produs dificultăți domnului Butoarcă. A fost lămurit faptul că Alexandru S. Butoarcă era membru al „Astrei”, iar ministrul Benzler înțelegea a trata doar cu președintele ei, ajungând la o înțelegere prin care preotul Fiștea, președintele „Astrei”, va fi primit într-o audiență viitoare, fără a fi stabilită o dată certă⁶¹. Benzler continua să afirme asupra dreptului în administrație, care putea fi acordat „tuturor minorităților”, ungurii având deja astfel de drepturi. Solacolu sublinia faptul că minoritatea română în Balcani era una mare, 250.000 fiind statistica sârbă, dar realitatea se cifra la aproximativ 500.000 suflete. Din discuții, oficialul german, Benzler, a înțeles că drepturile se puteau acorda mult mai ușor minorității românești din Banatul sârbesc, în Timoc fiind nevoie de o procedură mult mai greoaie⁶². Multe dintre cererile minorității române din Banatul fost iugoslav au fost deja soluționate favorabil, declara diplomatul german, referirea fiind la chestiuni de educație. În finalul discuției, ministrul Benzler accentua că nu erau acceptate forme propagandistice care să urmărească anexarea acestor teritorii (cu referire la Banatul sârbesc), fiind de discutat doar la finalul războiului⁶³.

Concluzii

Deși acțiunile diplomatice româno-croate vizau alipirea Banatului sârbesc României în anul 1941 pentru interese bilaterale și anularea intereselor teritoriale maghiare în zonă, întârzierea acțiunii armate române în regiunea Banatului sârbesc a dezamăgit comunitatea de etnici români, lăsându-i într-o stare de incertitudine. Cu un număr semnificativ de români, Banatul de Vest nu a fost niciodată oficial recunoscut ca aparținând acestora. În anul 1921, sârbii au acceptat oficial cifra de 231.068 etnici români în teritoriul iugoslav, dintre care 69.530 în Banatul iugoslav. Alături de aceste dificultăți, comunitatea românească nu a avut un grup oficial de reprezentare recunoscut, iar societatea „Astra” a luptat pentru drepturile românilor, deși nu mai avea autoritatea de a reprezenta cultural populația română din teritoriile ocupate de armata germană din aprilie 1941 până în luna decembrie a aceluiași an. Eforturile pentru alipirea Banatului de Vest României sau pentru recunoașterea drepturilor politice, administrative, sociale și culturale ale comunității românești au fost discutate, dar nu au condus la acțiuni cu finalizări concrete în anul 1941. Propaganda maghiară a influențat atitudinea românilor, însă aceste aspecte urmau să fie abordate mai târziu, la finalul războiului. Cu excepția unor teme legate de educație, românii din Banatul iugoslav au suferit consecințele războiului și au văzut cum le-au fost diminuate, pas cu pas, drepturile istorice, mai ales cele civile și politice.

⁶¹ *Ibidem*, f. 452.

⁶² *Ibidem*, f. 453.

⁶³ *Ibidem*, f. 454.

Bibliografie selectivă:

- Arhivele Naționale ale României, *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu, dr. Gh. Zbucnea, București, 1997;
- Arhivele Ministerului Afacerilor de Externe (AMAE), fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 288, Referitor la 71/1939E9.XV.3 (Chestiuni privitoare la România);
- Idem, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 291, Referitor la 71/1939E9.XV.4/Proclamarea de către Germania și Italia a independenței Croației.
- Idem, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 3, Telegramme;
- Idem, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 7, Relațiile cu România;
- Idem, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav;
- Idem, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale,
- „Universul” , 1941;
- Calafeteanu, Cătălin, *România și „micile puteri” vecine (1940-1944)*, București, Editura Enciclopedică, 2011;
- Rezistența europeană 1938-1945. Țările din Europa centrală și de sud-est în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1973;
- Scrieciu, Adrian, *Războiul din aprilie. Lovitura Wehrmacht-ului în Iugoslavia, 6-17 aprilie 1941*, Bragadiru, Editura Mii de cărți, 2018;
- Tomasevich, Jozo, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, California, Stanford University Press, 2001;
- Vâlcu, Ștefan, *Câteva considerații privind evoluția naționalismelor din Croația și Serbia în secolele XIX-XX*, în Institutul de Studii Sud-Est Europene, *Sud-Estul și contextual European. Mentalitate Politică*, Buletin IV, Academia Română, 1995;
- Zbucnea, Gheorghe, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999;
- Idem, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, Editura Corint, București, 2001;
- Idem, *Românii din Timoc în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (contribuții și considerații)* în „Revista Arhivelor”, anul LXXX, vol. LXV, Nr. 1-2/2003.